

Miljöutskottet

Statsrådets människorättspolitiska redogörelse

Till utrikesutskottet

INLEDNING

Remiss

Statsrådets människorättspolitiska redogörelse (SRR 10/2021 rd): Ärendet har remitterats till miljöutskottet för utlåtande till utrikesutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- utrikesråd Rauno Merisaari, utrikesministeriet
- specialsakkunnig Heta-Elena Heiskanen, miljöministeriet
- professor Ari Ekroos, Klimatpanelen
- klimatexpert Emilia Runeberg, Suomalaiset kehitysjärjestöt - Finnish Development NGOs Fingo ry
- programchef Anne Tarvainen, WWF Finland.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Finnwatch rf.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Grundläggande och mänskliga rättigheter och hållbar utveckling

Miljöutskottet anser det vara utmärkt att den människorättspolitiska redogörelsen för första gången innehåller ett avsnitt om hållbar utveckling och mänskliga rättigheter. Det handlar om kapitel 6, Grundläggande och mänskliga rättigheter som en oskiljbar del av hållbar utveckling. I den föregående redogörelsen från 2014 konstaterades det bara att de mänskliga rättigheterna är en oskiljbar del av en ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbar utveckling. I den redogörelsen behandlades över huvud taget inte de hot mot de mänskliga rättigheterna som klimatförändringen och förlusten av den biologiska mångfalden utgör. Inte heller principerna för hållbar utveckling behandlades närmare.

Utlåtande MiUU 5/2022 rd

Nu sägs det ut i redogörelsen att klimatförändringen och förlusten av den biologiska mångfalden är ett hot mot de grundläggande och mänskliga rättigheterna. Målet är att vidta åtgärder för att stävja klimatförändringen och främja den biologiska mångfalden så att de grundläggande och mänskliga rättigheterna tillgodoses. Målen i handlingsplanen för hållbar utveckling, Agenda 2030, förverkligas i nära samarbete med det civila samhället, företagen och andra intressentgrupper. Andra viktiga FN-avtal som är bindande för Finland är särskilt klimatavtalet från Paris och konventionen om biologisk mångfald. Klimatförändringen och förlusten av biologisk mångfald drabbar globalt sett kraftigast dem som redan har det sämsta utgångsläget när det gäller möjligheterna att anpassa sig till förändringar och instabilitet som beror på olika väderfenomen och förlusten av arter. Om klimatförändringen får fortsätta okontrollerat kommer torka, översvämningar och stormar att öka och livsmedelssäkerheten att försämrast. Samhällena blir allt mer instabila, och migrationen till följd av tvingande skäl ökar. Klimatkrisen hotar rätten till liv, hälsa, rent vatten och egendom.

Finland har förbundit sig att följa målen i de ovannämnda fördragen på såväl ett globalt som ett nationellt plan. På FN:s olika människorättsforum och i den övriga FN-verksamheten verkar Finland i egenskap av EU-medlem, nationellt och tillsammans med de nordiska och baltiska länderna och våra andra partnerländer i enlighet med målen för hållbar utveckling och med utgångspunkt i de mänskliga rättigheterna. Tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna är en del av målen för Agenda 2030. Det är således viktigt att Finland konsekvent arbetar för människorättsmålen inte bara här hemma utan även inom EU och i allt bilateralt och multilateralt samarbete också utanför FN. Redogörelsen betonar tydligare än förut att de medborgerliga och politiska rättigheterna (MP-rättigheterna) och de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna (ESK-rättigheterna) kompletterar varandra.

De grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna är fundamentala rättigheter som tillkommer alla på lika villkor. De grundläggande fri- och rättigheterna för var och en tryggas i Finlands grundlag. De mänskliga rättigheterna tryggas för sin del i internationella människorättskonventioner. I redogörelsen konstateras det att i ett globalt perspektiv avviker Finlands nationella utmaningar på området ofta till teman och omfattning. I redogörelsen beaktas de här skillnaderna genom att den betonar verksamheten nationellt, internationellt och på EU-nivå på olika sätt. I 22 § i grundlagen finns bestämmelser om en allmän skyldighet för det allmänna att se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. För att faktiskt tillgodose de grundläggande fri- och rättigheterna krävs det ofta aktiva åtgärder från det allmänna för att skydda dessa rättigheter mot kränkningar från utomstående eller för att skapa reella förutsättningar för att utöva dem. Till metoderna hör också att stifta lagar som tryggar och preciserar utövningen av en grundläggande fri- och rättighet.

Målet är en mänsklig rättighet som avser miljön

I redogörelsen konstateras att de gällande människorättskonventionerna inte innehåller någon uttrycklig rätt till en trygg, sund och hållbar miljö, utan de människorättsaspekter som relaterar till miljöfrågor har utvecklats genom konventionernas rätts- och tolkningspraxis. Staterna har positiva handlingsskyldigheter, som bland annat innefattar miljökonsekvensbedömningar, en tillräcklig lagstiftning samt myndighetsövervakning. FN:s råd för mänskliga rättigheter antog dock 2021 en politiskt bindande resolution (48/13) som erkänner att rätten till en ren, hälsosam och hållbar

Utlåtande MiUU 5/2022 rd

miljö är en mänsklig rättighet och slår fast att tillståndet i miljön, klimatförändringen och den ohållbara utvecklingen utgör ett av de största och allvarligaste hoten mot de nuvarande och kommande generationernas mänskliga rättigheter, inklusive rätten till liv. Bland annat inom ramen för Europarådet förs det diskussioner om både ett icke-bindande och ett eventuellt rättsligt bindande instrument på området för miljö och mänskliga rättigheter. Finland är också medlem i arbetsgruppen för mänskliga rättigheter och miljö (CDDH-ENV), som lyder under Europarådets styrkommitté för mänskliga rättigheter (CDDH). Arbetsgruppen arbetar just nu för att ta fram en rekommendation om frågan. Meningen är att Europarådets ministerkommitté ska godkänna rekommendationen sommaren 2022. Efter det kommer Europarådet att vidta de fortsatta åtgärder som behövs.

Utskottet anser liksom statsrådet att det är viktigt att slå fast en ny mänsklig rättighet som avser miljön i form av ett nytt rättsligt bindande dokument om rätten till en ren, sund och hållbar miljö. Rätten till vatten och sanitet och livsmedelssäkerheten har redan tidigare etablerats som en del av de mänskliga rättigheterna. Den accelererande klimatförändringen och förlusten av den biologiska mångfalden utgör ett hot mot människans överlevnad och möjligheter att fortsätta leva på samma sätt som i dag. Därför är det viktigt att beakta miljön i ett bredare perspektiv inom ramen för de mänskliga rättigheterna. Klimatkrisen är samtidigt en människorättskris som drabbar de mest sårbara länderna och grupperna värst. Dessa lider redan nu av klimatförändringens effekter. Ofta finns det redan i dag stora utmaningar med att tillgodose de grundläggande och mänskliga rättigheterna i dessa områden.

Utskottet håller med det som sägs i redogörelsen om att det är viktigt att trygga arbetsmöjligheterna för FN:s specialrapportör i fråga om mänskliga rättigheter och miljö eftersom miljöfrågorna får allt större tyngd. De geopolitiska spänningarna har ökat, och i många länder innebär den globala coronapandemin en ny utmaning i strävan att främja en politik som beaktar de mänskliga rättigheterna. Utskottet betonar att åtgärderna för att stävja och anpassa sig till klimatförändringen och förebygga förlusten av den biologiska mångfalden och föreningen av livsmiljöerna bör geomsyra hela vårt lands människorättspolitik.

Rätt att delta och miljödemokrati

Utskottet välkomnar att rättsstatsutvecklingen lyfts fram i redogörelsen. Kravet på att följa rättsstatsprincipen och trygga de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna har också betydelse för bland annat möjligheterna att tillgodose dessa rättigheter i beslutsfattandet om miljön.

Syftet med den internationella Århuskonventionen är att garantera allmänheten rätt att få tillgång till information om och att delta i beslutsprocesser rörande miljöfrågor samt rätt att få sin sak prövad om dessa rättigheter inte respekteras. I Finland förpliktar grundlagen staten att främja den enskildes rätt att delta i utvecklandet av samhällelig verksamhet och sin livsmiljö (14 §). Det allmänna ska också verka för att trygga möjligheten för var och en att påverka beslut i frågor som gäller miljön (20.2 §). Den sistnämnda bestämmelsen innehåller ett konstitutionellt uppdrag som ålägger det allmänna en stark rättslig förpliktelse, som preciseras när bestämmelsen tolkas tillsammans med andra rättsnormer och internationella avtal. Utifrån det konstitutionella uppdraget

Utlåtande MiUU 5/2022 rd

utfärdas närmare bestämmelser om de ovannämnda rättigheterna i miljölagstiftningen, i syfte att genomföra åläggandena enligt Århuskonventionen.

Utöver den ovannämnda lagstiftningen har den finländska verksamhetsmodellen enligt vilken det civila samhället har en betydande roll i att delta i och påverka beslutsfattandet fått beröm. Utskottet anser att det är viktigt att detta framgår tydligt också i redogörelsen. Klimat- och miljörelserna har en viktig roll globalt när det gäller att försvara de mänskliga rättigheter som avser miljön. I många länder utsätts människorättsförsvare som avslöjar och försöker förhindra missbruk av naturresurser för trakasserier och våld. I redogörelsen sägs det att Finland fördömer våldet mot dessa personer och stöder deras arbete. Det är viktigt att miljöfrågornas allt större betydelse beaktas också i form av stöd till människorättsförvararna. Utskottet anser att det är viktigt att stärka miljödemokratin globalt.

Under de senaste åren har miljö- och människorättsorganisationerna börjat ifrågasätta om de miljöåtgärder som det allmänna vidtar är tillräckliga, särskilt när det gäller att minska växthusgasutsläppen. Klimaträttegångarna utmanar också det traditionella rättsliga tänkandet. På nationell nivå har domstolarna i Nederländerna, Tyskland och Frankrike i sina avgöranden på senare tid ansett att klimatåtgärderna i dessa länder inte varit tillräckliga och ålagt dem att vidta strängare verkställighetsåtgärder. Man kan se en global ökning i antalet fall där talan väcks, både mot regeringar och mot privata företag, för brott mot såväl de mänskliga rättigheterna som förpliktelserna enligt den nationella lagstiftningen. Det pågår således en kraftig utveckling av den människorättspraxis som hänför sig till miljön och klimatförändringen. Eventuella kränkningar kan också komma att prövas i internationella rättskipningsorgan och undersökande organ.

Utskottet anser att redogörelsen väl identifierar Finlands och andra utvecklade länders globala ansvar för klimatförändringen. Vår internationella verksamhet, inklusive utvecklingspolitiken, utgår från de mänskliga rättigheterna, och det är viktigt att denna politik genomförs konsekvent även nationellt. Det är också en viktig utgångspunkt att fatta beslut om klimat och miljö utifrån forskningsbaserad kunskap. Miljödemokratin och rätten att delta kan stärkas också i den nationella lagstiftningen, till exempel i samband med revideringen av klimatlagen. Utskottet anser att det särskilt med tanke på barnens och de kommande generationernas rättigheter är viktigt att reformen gör det möjligt att föra de beslut som hänför sig till klimatlagen till domstol för prövning av huruvida besluten är förenliga med de klimatmål som ställts upp i lagen.

Rättvis grön omställning

Omställningen till ett klimatrezilient samhälle och särskilt frigörelsen från en ekonomi baserad på fossila bränslen kan öka den globala ojämlikheten och kränkningarna av de mänskliga rättigheterna, men förändringen kan också leda till positiv utveckling om den genomförs medvetet utifrån de mänskliga rättigheterna. Människorättskonventionerna anger också innehållet i den sociala trygghet som är en förutsättning för ett värdigt liv. Rätten till en tillräcklig levnadsstandard innefattar också rätten till bostad. Fattigdomen är en stor utmaning med tanke på de mänskliga rättigheterna. Att eliminera fattigdomen är också ett av målen för hållbar utveckling i Agenda 2030. I Finland tryggar grundlagen rätten till den försörjning och omsorg som ett människovärdigt liv förutsätter. Det allmänna ska också främja sysselsättningen och verka för att alla tillförsäkras rätt och möjligheter till arbete. Även vars och ens egendom är tryggad.

Utlåtande MiUU 5/2022 rd

EU:s klimatpolitik betonar kraftigt en rättvis grön omställning, som för sin del är kopplad till tryggheten av den sociala rättvisan. Kärnan för en hållbar utveckling består i grund och botten av tre delar. Man bör väga in såväl miljön och ekonomin som ett socialt och kulturellt perspektiv när man avgör om en åtgärd är godtagbar. Utskottet betonar vikten av en genomgående och konsekvent tillämpning av principen "ingen ska lämnas efter" i all verksamhet, i enlighet med Agenda 2030. Alla befolkningsgrupper och individer, oberoende av bakgrund och egenskaper, ska tas med i utvecklingen.

Klimatförändringen ökar också ojämlikheten. Utvecklingsländerna och de fattiga länderna och regionerna bidrar allra minst till klimatförändringen, och de har också de svagaste förutsättningarna att anpassa sig till negativa förändringar. Klimatförändringen kan också fördjupa ojämlikheten mellan könen. Risker för detta är stor särskilt i regioner där arbetsfördelningen är könsrelaterad och i synnerhet kvinnornas försörjning är beroende av naturresurser och sektorer som är utsatta för klimatförändringar, såsom jordbruket. Följderna av klimatförändringen sträcker sig över flera generationer och berör särskilt barn och unga. I synnerhet små barn är också sårbara för extrema väderfenomen. Därför behöver konsekvenserna för barnen bedömas noggrannare i fortsättningen.

Företagsansvar

Redogörelsen lyfter också fram företagens ansvar för de mänskliga rättigheterna som ett tema av växande betydelse. Särskilt de internationellt verksamma företagens betydelse har ökat när det gäller tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. FN:s principer för företag och mänskliga rättigheter från 2011 styr hur stater och företag ska uppfylla sina förpliktelser i sitt land. Finland publicerade som det fjärde landet i världen en egen nationell verkställighetsplan för dessa principer 2014. Man har nu vidtagit de åtgärder som föreslogs i planen, och genomförandet av FN:s principer har fortsatt på olika sätt. Syftet med planen var att hjälpa företagen att bättre beakta konsekvenserna av sin verksamhet för de mänskliga rättigheterna, att precisera innehållet i aktsamhetsprinciperna och att öka dialogen mellan företagen och frivilligorganisationerna. Enligt regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering tar Finland i samarbete med näringslivet fram bindande regler för företagsansvar, som ett led i reformarbetet inom ramen för FN och OECD.

Utskottet betonar att den hållbara utvecklingen inte kan drivas framåt enbart genom insatser från det allmänna. Företagen är motorer för utvecklingen. Världens största initiativ för företagsansvar, nätverket UN Global Compact, möjliggör också för finländska företag ett globalt perspektiv och en möjlighet att i sin affärsverksamhet få fördelar av en allt ansvarsfullare verksamhet, där man kan ta modell av de bästa förebilderna på den internationella marknaden. Också Europeiska kommissionen publicerade den 23 februari 2022 ett lagstiftningsförslag om tillbörlig aktsamhet och hållbarhet i företag, alltså en lagstiftning om företagsansvar. Syftet med regleringen är att främja respekten för de mänskliga rättigheterna och omställningen till en klimatneutral ekonomi. Enligt redogörelsen är målet att främja ansvarstagande affärsverksamhet viktigt. Utskottet instämmer i detta. Utskottet konstaterar med hänvisning till det som sagts ovan att också företagen bör förbereda sig på att antalet fall där talan väcks för klimat- och miljörelaterade brott kommer att öka.

Utlåtande MiUU 5/2022 rd

Utvecklingspolitik

Finlands utvecklingspolitik har anpassats till handlingsplanen för hållbar utveckling, Agenda 2030. Finlands utvecklingspolitik utgår från de mänskliga rättigheterna. Utöver andra genomgripande mål främjar man också en klimathållbar och utsläppssnål utveckling samt miljövård, med fokus på att trygga naturens mångfald. Utskottet anser således att redogörelserna är i linje med varandra och att de bidrar till verkställigheten av de internationella målen i den människorättspolitiska redogörelsen.

För att rätten att delta ska tillgodoses är det viktigt att utvecklingspolitiken stöder särskilt fattiga utvecklingsländers och deras civila samhällens möjligheter att delta i beslutsfattandet kring planering, utveckling, genomförande och uppföljning av klimatåtgärder och klimatredskap. Till exempel bör nya informationssystem som gäller konsekvenserna av klimatförändringen, såsom system för katastrofriskinformation och vädertjänster, utvecklas så att de når de människor och grupper som är mest utsatta för dessa konsekvenser.

Avslutningsvis

Utskottet anser att redogörelsen på ett bra sätt lyfter fram Finlands aktiva strävan att främja genomförandet av klimatavtalet från Paris, FN:s konvention om biologisk mångfald och flera andra internationella miljökonventioner samt att konsekvent uppmuntra och stödja andra stater vid genomförandet av dem. Genom att främja målen i Parisavtalet och andra internationella miljökonventioner kan man också skapa bättre förutsättningar för att trygga de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Miljöutskottet föreslår

att utrikesutskottet beaktar det som sägs ovan.

Utlåtande MiUU 5/2022 rd

Helsingfors 25.2.2022

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Juha Sipilä cent
vice ordförande Tiina Elo gröna
medlem Petri Huru saf
medlem Mai Kivelä vänst
medlem Hanna Kosonen cent
medlem Johan Kvarnström sd
medlem Sheikki Laakso saf
medlem Niina Malm sd
medlem Jenni Pitko gröna
medlem Saara-Sofia Sirén saml
medlem Katja Taimela sd
medlem Mari-Leena Talvitie saml
medlem Ari Torniainen cent.

Sekreterare var

utskottsråd Marja Ekroos.

Utlåtande MiUU 5/2022 rd

Avvikande mening

Avvikande mening

Motivering

Den människorättspolitiska redogörelsen är ett mycket viktigt dokument som styr Finlands internationella människorättspolitik. Redogörelsen har ett nära samband med statsrådets handlingsplan för de grundläggande och de mänskliga rättigheterna som godkändes hösten 2021, och tillsammans styr de statsrådets arbete för de grundläggande och mänskliga rättigheterna också nationellt. Redogörelsen är en politisk riktlinje. Den strävar inte efter att vara en heltäckande beskrivning av människorättsituationen eller människorättsarbetet i Finland eller i andra stater. Flera olika ministerier ansvarar för genomförandet av redogörelsens teman och mål. I redogörelsen behandlas i stor utsträckning särskilt två helheter som får allt större betydelse för tillgodoseendet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och för den internationella människorättsdebatten: Avsnitten om hållbar utveckling, särskilt stävjandet av klimatzförändringen och bekämpningen av förlusten av biologisk mångfald. När man talar om människorättspolitiken får man inte heller glömma bort yttrandefriheten.

Sannfinländarnas riksdagsgrupp vill särskilt peka på de klimatpolitiska aspekterna i redogörelsen. För det första har regeringen styrt in energi- och klimatpolitiken på en instabil och oförutsägbars kurs. Denna trend kan ses både i Finland och utomlands. Före denna valperiod har det i beslutsfattandet funnits åtminstone ett visst mått av den stabilitet som skulle ha legat i landets och samhällets helhetsintresse och samtidigt medfört hållbar konsekvens över valperioderna. Nu finns det ingen stabilitet och förutsägbarhet. Regeringen har inte heller någon intressebevakning när det gäller EU.

Å andra sidan förhåller sig sannfinländarnas riksdagsgrupp fortfarande mycket kritisk till hela redogörelsen, liksom också till många andra av regeringens förslag, eftersom vi anser att den fortfarande utgör en orimligt stor risk för såväl landets industri och dess funktionsförmåga som för jobben. Regeringen driver en alltför stram klimatpolitik. Vi kan därför fortfarande inte förespråka Europeiska unionens klimatneutralitetsmål för 2050. Som grupp kan vi inte heller skriva under regeringens klimatneutralitetsmål för 2035. Vi ser som parti att regeringsprogrammet således måste omarbetas, särskilt i fråga om klimatpolitiken. Att klimatpolitiken sköts väl är en garanti för att det inte uppstår några migrations- eller flyktingvågor i Europa. Som utskottsgrupp förordar vi inte heller den höjning av flyktingkvoten som nämns i redogörelsen.

För det tredje bör man när det gäller redogörelsen och dess klimatpolitik samt den anknyttande handlingsplanen Agenda 2030 komma ihåg att man aldrig kan bortse från yttrandefriheten och dess betydelse för vårt land. Huvudregeln bör vara att man i Finland följer finsk lag. Vi accepterar inte rasism eller att någon förtrycks på grund av hälsa, övertygelse, hudfärg eller liknande. Men det får inte betyda att yttrandefriheten, som tillkommer var och en, inskränks utan grund. Som riksdagsgrupp anser vi att det är viktigt att den politiska konkurrensen och åsikterna är fria. Det kan inte vara så att man inte har rätt att säga sina egna slutsatser högt om någon (särskild) grupp som representerar en viss världsåskådning.

Utlåtande MiUU 5/2022 rd
Avvikande mening

Till sist måste både vår utskottsgrupp och vår riksdagsgrupp än en gång utifrån redogörelsen konstatera det faktum att den finländska regeringen prioriterar den övriga världen högst och att finländarna kommer först efter det, om regeringen har tid.

Avvikande mening

Vi föreslår

att utrikesutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 25.2.2022

Sheikki Laakso saf
Petri Huru saf